Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 55, Aralık 2021, s. 610-620

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.54170>

Fatou GUEYE

Selçuk Üniversitesi, İktisat Bölümü, gueyemima87@gmail.com

Doç.Dr. Hakan ACET

Selçuk Üniversitesi, İktisat Bölümü, hakanacet@selcuk.edu.tr

SENEGAL'DE DIŞ TİCARET VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ¹

Özet

Bu çalışmada, Senegal'de 1991-2018 dönemi için dış ticaretin istihdam üzerindeki etkileri incelenmiştir. Teoride, dış ticaret istihdam artışında önemli bir faktör olarak görülmektedir. Çalışmada ihracat, ithalat ve istihdam değişkenleri kullanılmıştır. Ekonometrik analiz de ADF birim kök testi, Johansen Eş bütünleşme testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeline dayalı Granger Nedensellik testi yapılmıştır. ADF birim kök testinden elde edilen sonuçlar serilerin birinci farklarında durağan olduklarını göstermektedir. Johansen Eş-bütünleşme testinin sonuçlarına göre, değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu tespit edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu için vektör hata düzeltme modeli kullanılmıştır. Granger Nedensellik analiz de, kısa dönemde ithalat ve ihracatın istihdam üzerinde olumlu etkisi olduğu gözlenmiştir. Sonuç olarak, Senegal'de dış ticaretteki artışın istihdam üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: İstihdam, İhracat, İthalat, Senegal.

¹ Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Doç. Dr Hakan Acet danışmanlığında yüksek lisans yapan Fatou Gueye'nin "Dış ticaretin istihdam üzerindeki etkileri: Senegal örneği" adlı tez çalışmasında türetilmiştir.

FOREIGN TRADE AND EMPLOYMENT RELATIONS IN SENEGAL

Abstract

In this study, the effects of foreign trade on employment in Senegal for the period 1991-2018 were examined. In theory, foreign trade is seen as an important factor in employment growth. Export, import and employment variables were used in the study. In the econometric analysis, ADF unit root test, Johansen Cointegration test and Granger Causality test based on Vector Error Correction Model were performed. The results obtained from the ADF unit root test show that the series are stationary at their first difference. According to the results of the Johansen cointegration test, it dec found that there is a long-term relationship between the variables. Since there is a long-dec relationship between the variables, a vector error correction model was used. In the Granger Causality analysis, it was observed that imports and exports had a positive effect on employment in the short term. As a result, it was found that the increase in foreign trade in Senegal has a positive effect on employment.

Keywords: Employment, Export, Import, Senegal.

GİRİŞ

Dış ticaret ve istihdam konusu, son yıllarda ülkelerin kalkınma politikaları ile ilgili olarak çok sayıda araştırma ve tartışma merkezinde yer almaktadır. Genel olarak, ekonomik kalkınma için dış ticaret önemli bir destekleyici olarak geçmektedir. Dış ticaret ekonomik büyümenin motorudur; istihdam yaratmaktadır, yoksulluğu azalmaktadır ve ekonomik beklentiler açmaktadır (World Bank, 2019). Ancak ülkelerin dış ticaret alanından faydalanabilmeleri için stratejik ve başarılı bir şekilde ticaret politikaları oluşturmaları gerekmektedir. Bu nedenle ülkeler tarafından dış ticaret ve istihdam arasındaki ilişkiyi geliştirmeye yönelik önemli politika ve araçlar uygulamaya konulmuştur (OECD, 1998: 10).

Dış ticaret ve istihdam arasındaki ilişkinin analizi iktisat tartışmalarda temel bir noktadır. Bu sebeple dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisinin niteliğini incelemek için çeşitli analitik çalışmalar geliştirilmiştir. Esasında dış ticaret ve istihdam ilişkisinin incelenmesi, Merkantilistler tarafından yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Daha sonra bu ilişki Herksher-Ohlin modelinin çalışmasıyla daha önemli bir hale gelmiştir. Günümüzde dış ticaret ve istihdam ilişkisi konudaki tartışmalar devam etmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların büyük bir kısmı, dış ticaret ve istihdam arasında pozitif bir korelasyonun varlığını göstermektedir. Esasında dış ticaret yoluyla verimliliğin artması, ülkenin rekabet gücünün artmasını sağlamakta ve bu da ihracat ve istihdamın artırılmasına yardımcı olmaktadır (Sandalcılar ve Yalman, 2012: 50).

Bu çalışmanın amacı, Senegal’de dış ticaret ve istihdam arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışma, 1991-2018 yılları arasını kapsayan bir dönem analizine dayanmaktadır. Bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır. İlk olarak Senegal’de dış ticaret ve istihdamın gelişimi analiz edilmiştir. İkinci bölümde, teorik çerçeve ve literatür özeti sunulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ekonometrik yöntem ele alınmıştır. Çalışma bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

1. Senegal'de Dış Ticaret ve İstihdamın Gelişimi

2.1 Senegal'de Dış Ticaretin Gelişimi

Senegal'de, 2021 yılında dış ticaret Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) %61'ini oluşturmaktadır². Senegal'deki dış ticaret, ekonominin büyüme stratejilerinde her zaman önemli bir alan olmuştur. Dış ticaret Senegal'in sürdürülebilir ekonomi ve sosyal kalkınmaya dayandığı temel kaldıraçlardan biridir (Ndiaye, 2005: 2). Bu sebeple Senegal'in ticaret politikası büyüme ve istihdam yaratacak rekabetçi bir ekonomi tesis etmeyi hedeflemektedir. Bu politikalar aynı zamanda ticaret açığının azaltılmasına, bölgesel entegrasyon sürecinin güçlendirilmesine ve uluslararası pazarlara erişimin kolaylaştırılmasına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. İhracatın değeri 1990'da 1.87 milyar ABD doları iken, ihracat 2019'da 4.17 milyar ABD dolara yükselmiştir. Bu çerçevede 1990 yılında Senegal ithalatının toplam değeri 2.92 milyar ABD doları iken bu değer 2019'da 8.14 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir (ANSD, 2019).

Grafik 1: Senegal'de İhracat ve İthalatın Gelişimi (1990-2018)

Kaynak: Yazar tarafından, Dünya Bankası ve OECD'nin internet sitelerinde yer alan raporlar doğrultusunda düzenlenmiştir (<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>).

Grafik 1'e göre, 2013-2017 döneminde ithalat verilerine bakıldığında ithalatın 2017'de 8.21 milyar ABD doları iken 2013'te 6,11 milyar ABD doları olduğu görülmektedir.

Senegal'in ihracatında, hammadde bağımlılığına rağmen son yıllarda çok büyük bir değişiklik meydana gelmemiştir. Ancak 2017 yılında ihracat dinamiği 4.35 milyar ABD doları değerinde olumlu katkı sağlamıştır. 2017 yılında ithalattaki bu artış, Senegalli ekonomik büyümenin 2017'deki olumlu yörüngesi ile ilişkili tüketim ve yatırımlarındaki artışla açıklanmaktadır. İhracat ve ithalat alanlarında paralel olarak artış görülmektedir, fakat ithalattaki artış daha önemli olduğunu söylenebilir.

² <https://www.objectif-import-export.fr/fr/marches-internationaux/fiche-pays/senegal/le-risque-pays-commerce>.

2.2 Senegal'de İstihdamın Gelişimi

İstihdam kavramı, bir ülkenin kalkınmasına katkıda bulunan bireylerin gerçekleştirdiği faaliyetler olarak tanımlanabilir³. İstihdam, emek arz ve talep toplamı olarak tanımlanan emek piyasası ile belirlenir. Senegal'de istihdam edilen nüfus, işverenler ve işçilerden oluşmaktadır. 2019 yılında Senegal'de istihdam oranı %42.5'tir. İstihdamla ilgili yapılan istatistikler, işsizliğin durumunu da göstermektedir. İşsizlik oranı 2018'de %14.3'ten 2019'da %16.9'a yükseldi (ANSD, 2019). Aslında ülke 2000'li yıllardan bu yana ağırlıklı olarak kadınları, gençleri ve mezunları etkileyen bir istihdam krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle hükümet, profesyonel entegrasyonu teşvik etmek amaçlı büyük bir istihdam sistemi kurmuştur.

Grafik 2: Senegal'de İstihdamın Gelişim (1990-2018)

Kaynak: Yazar tarafından, ANSD'nin internet sitelerinde yer alan raporlar doğrultusunda düzenlenmiştir

(ansd.sn/ressources/rapports/rapp_enes_t4_2018_vf%20REC_Apres%20Obs%20DG%201%202).

Grafik 2'ye göre, istihdamın yıldan yıla sürekli olarak arttığı görülmektedir. Senegal'deki istihdam 1990'da 2 milyonken, 2018'de 4 milyona yükselmiştir. Son yıllarda yapılan istihdam anketlerine göre, istihdama erişim giderek daha yetersiz hale gelmektedir.

2. Literatür Taraması

Dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisini belirlemek için iktisatçılar tarafından çok sayıda çalışma yapılmıştır. Araştırmacılardan bazıları dış ticaretin istihdam üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu belirtirken, bir kısmı dış ticaretin istihdam yaratmayı etkilemediğini ileri sürmüştür.

Krugman (1995), 1960'tan 1993'e kadar yıllık verileri esas alarak, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) için çekim modeli kullanarak dış ticaret ve istihdamla ilgili bir araştırma yapmıştır. Bu çalışma ile gelişmekte olan ülkelerde dış ticaretin istihdamı olumsuz bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

³ <https://www.banquemoniale.org/fr/news/press-release/2012/10/01/jobs-cornerstone-development-says-world-development-report>.

Greenaway ve diğ. (1999), 1979-1991 döneminde, Birleşik Krallıktaki 167 imalat sanayinde dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışma yapmıştır. Panel veri ile yapılan bu çalışma sonuçlarına göre ihracatın istihdam üzerinde uzun ve kısa dönemde negatif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Kısa vadede ihracattaki %1'lik artış, istihdamda %3.8'lik bir düşüşe yol açmaktadır. İhracatta uzun vadeli bir artış da, istihdamda %4.71'lik bir düşüşe sebep olmaktadır.

Pryor (1999), dış ticaretin Amerika'daki vasıfsız işçilerin istihdamı üzerindeki etkisine yönelik ampirik bir ilişki çalışması yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre dış ticaretin, düşük vasıflı Amerikalı işçilerin istihdamı üzerindeki etkisi bulunmamaktadır.

Kien (2009), 1999-2004 döneminde Vietnam'da ticari serbestlik ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi ile yapılan bu çalışma sonuçlarına göre ihracatın isgücü üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirlenmiştir. İthalatın ise istihdam üzerinde olumsuz bir etkisi olmadığı göstermektedir.

Polat ve diğ (2011), Türkiye'de imalat sanayinin 22 sektörünü kullanarak istihdam ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma 2003-2008 dönemi için yıllık verilerle gerçekleştirilmiştir. Panel veri analizlerine göre, dış ticaretin istihdam üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Öte yandan, üretim ve ücretlerin istihdamı olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Zaki (2011), 1960'dan 2009'a kadar yıllık verileri kullanarak Mısır'da ihracat ve istihdam üzerine bir çalışma yürütmüştür. İhracat ve istihdam arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışma ile ihracatın istihdama olumlu etkisi olduğu ortaya konmuştur.

Kadi (2014), Cezayir'de 1992-2011 yılları arasındaki verileri esas alarak ticaretin açılması ile istihdam ve katma değer etkileri üzerine bir araştırma yapmıştır. Bu çalışma panel veri ile yapılmıştır. Ekonometrik analiz sonuçlarında, ihracatın istihdam üzerinde pozitif bir etkiye, ithalatın ise negatif bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Tuhin (2015), 1969-2012 dönemine ait Avustralya'daki dokuz imalat sanayinde dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisini araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre ithalatın istihdam üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu ancak ihracatın istihdamı müspet yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Rajesh ve Sasidharan (2015), 1980-2005 yılları arasında Hint imalatında dış ticaretin istihdam ve ücretler üzerindeki etkisi üzerine, panel veri kullanarak bir analiz yapmıştır. Yapılan bu analize göre ithalatın istihdam üzerinde negatif bir etkisi varken, dış ticaretin istihdam üzerinde önemli bir rolü yoktur.

Altay ve diğ. (2016), Türkiye'de ihracat artışları ve istihdam arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma 2005M01-2015M09 dönemi için aylık verilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, uzun vadede ihracat istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.

Gülmez (2019), Türkiye'de dış ticaretin istihdam ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisine yönelik bir çalışma yapmıştır. Vektör Autoregressif (VAR) modeli ile yapılan bu çalışma 2003'ten 2018'e kadar olan dönemi kapsamaktadır. Analizlerden elde edilen sonuçlar, ihracat ve ithalatın istihdam üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Odhuno ve Muniu (2021), 2014 yılı verilerini alarak, Papua Yeni Gine'deki mikro, küçük ve orta ölçekli firmalarda iki aşamalı en küçük kareler regresyon modelini kullanarak dış

ticaretin istihdam üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Sonuç olarak, firmaların dış ticarete katılımlarını artırdıklarında, istihdam artışının da buna paralel olarak azaldığını belirtmişlerdir.

3. Veri, Yöntem ve Bulgular

4.1 Veriler ve Yöntem

Senegal'de dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisinin analizi, 1991'den 2018'e kadar olan dönemde Dünya Bankası'nın yıllık verileriyle yapılmış ve bu çalışmada istihdam, ihracat ve ithalat gibi değişkenler kullanılmıştır.

Analiz yöntemi, 28 yıllık bir ölçekte bir zaman serisinin kullanımına dayanmaktadır. Veri testleri Eviews 10 yazılımı ile yapılmıştır ve tablolar Excel yazılımı ile çizilmiştir. Verilerin durağanlığının belirlenmesi için öncelikle birim kök testi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra değişkenler arasındaki ilişkinin uzun ve kısa vadeli olarak belirlenmesi için Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) testi yapılmıştır. İhracat ve ithalatın değeri yüksek olduğundan, logaritmik fonksiyonun kullanılması gerekmiştir.

Temel modellerden çıkarılan özelliklerden, ihracat ve ithalat ile açıklanacak istihdam davranışını tanımlayabiliriz. Bu, çeşitli bileşenlerin değeri, ihracat ve ithalat açısından ifade edilecektir. Model aşağıdaki gibi tasarlanmıştır:

$$EMP_t = \alpha_0 + \alpha_1 EX_t + \alpha_2 IM_t + \varepsilon_t \quad t = 1, 2, \dots, n$$

EMP : tüm sektörlerde çalışan toplam kişi sayısı

EX : toplam ihracat

IM : toplam ithalat

4.2 Birim Kök Testi

Karakteristik denklemin kökleri birim çemberin dışındaysa, zaman serilerinin durağan olduğu söylenmektedir. Bir zaman serisi oluşturan işlemin durağan olup olmadığını belirlemek için Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Birim kök testlerine ilişkin hipotezler şu şekilde ifade edilebilir:

Ho: $p=0$: seri durağan değildir. Birim kök vardır

H1: $p<0$: seri durağandır. Birim kök yoktur.

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi

Sabitli	Düzy t-Statistic Prob	LEMP -4.2134 0.0030	LEX -1.5908 0.4723	LIM 1.5826 0.9991
Sabitli ve trendli	t-Statistic Prob	-1.8225 0.6645	-4.2828 0.0118	-1.5001 0.8044
Sabitli	Birinci fark t-Statistic Prob	LEMP -5.5014 0.0001	LEX -6.2524 0.0000	LIM -2.8764 0.0630
Sabitli ve trendli	t-Statistic Prob	-7.3509 0.0000	-6.2497 0.0001	-3.2668 0.0958

Tablo 1, birim kök testinin sonuçları vermektedir. Elde edilen sonuçlara göre, olasılıkların büyük bir kısmı %5'ten büyüktür, bu da birim kök olduğu anlamına gelmekte, serinin durağan olmadığını göstermektedir. Birinci fark seviyede elde edilen sonuçlara göre, olasılıkların büyük bir kısmı %5'ten küçüktür, yani birim kök yoktur. Serinin durağan olduğunu göstermektedir.

4.3 Vektör Hata Düzeltme (VECM) analizi

Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM), birkaç açıklayıcı değişkenle bir ilişkiyi modellemeye çalışmaktadır. VECM Modeli makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin ve rastgele şokun değişkenler üzerindeki dinamik etkisinin analizini mümkün kılar. Bunun için Johansen Eşbütünleşme testi, Granger Nedensellik testi yapılmıştır (Bouchekeurte, 2018: 3).

4.3.1 Johansen Eşbütünleşme Testi

İkiden fazla değişken mevcut olduğunda birden fazla eşbütünleştirici vektör olma olasılığı vardır. Çalışmada ikiden fazla değişken mevcuttur. Bu nedenle Johansen Eşbütünleşme analizi yapılmıştır.

Tablo 2: Johansen koentegrasyon test sonuçları

Trace Testi				
Hipotezler	Öz değer	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.964237	103.7788	29.79707	0.0000
En çok 1	0.745736	30.50047	15.49471	0.0001
En çok 2	0.016860	0.374079	3.841466	0.5408
Max-Eigen Testi				
Hipotezler	Öz değer	Max-Öz Değer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.964237	73.27832	21.13162	0.0000
En çok 1	0.745736	30.12639	14.26460	0.0001
En çok 2	0.016860	0.374079	3.841466	0.5408

Tablo 2, hem İz İstatistiği hem de Maksimum Özdeğer İstatistiğinin eşbütünleşme testinin sonuçlarını vermektedir. Maksimum özdeğer testi ve İz testi her ikisi de %5 düzeyinde 2 eşbütünleşme denklemi göstermektedir. Maksimum Özdeğer istatistiği ve İz istatistiğinin değerleri kritik değerden daha büyüktür. Bu durumda, %5 önem seviyesinde eşbütünleşiktir. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

4.3.2 Granger Nedensellik Analizi

Çalışmada, değişkenler arasında uzun vadede bir ilişki vardır, bu durumda hata düzeltme modelleri kullanılmıştır.

Tablo 3: VECM modeli analizi

	Katsayı	Std. Hata	t- İstatistiği
ECM _{t-1}	-0.030383	0.015400	-1.972876

Hata düzeltme terimine (ECM) ilişkin parametrenin t-istatistiğinin negatif ve anlamlı olmalıdır. Tablo 3'te göre, hata düzeltme teriminin katsayısı negatiftir ve anlamlıdır. EX ve IM gibi iki bağımsız değişkenden uzun vadeli bir nedensellik vardır. Bu durumda, ihracat ve ithalatın uzun vadeli istihdam üzerinde etkisi olduğu anlamı çıkmaktadır.

Granger Nedensellik Analizi değişkenler arası ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan belirlenmesinde kullanılmaktadır. Granger Nedensellik Testleri'ne ilişkin hipotezler şu şekilde yazılabilir:

H₀ (Boş hipotez) : nedeni değildir

H_A (Alternatif hipotez) : nedenidir.

Tablo 4 : Granger Nedensellik Analizi (EMP)

Dışlanan	Chi-sq	Df	Olasılık
LEX	18.59327	4	0.0009
LIM	30.71058	4	0.0000
Tüm	43.11277	8	0.0000

Tablo 4'e görüldüğü üzere, ithalat ve ihracatın p-değeri (olasılık) %5'i geçmemektedir. Boş hipotez reddedilir ve alternatif hipotez kabul edilir. Bu sebeple, ihracat istihdamın nedenidir ve ithalat istihdamın nedenidir denebilir.

Tablo 5: Granger Nedensellik Analizi (EX)

Dışlanan	Chi-sq	Df	Olasılık
LEMP	16.69218	4	0.0022
LIM	5.303450	4	2.2576
Tüm	19.21217	8	0.0138

Tablo 5'te görüldüğü üzere, istihdamın p-değeri %5'i geçmemektedir. Demek ki, boş hipotez reddedilir ve alternatif hipotez kabul edilir. İstihdam ihracatın nedenidir. Ancak ithalatın p değeri %5'i geçmektedir. Bu nedenle ithalat ihracatın nedeni değildir denebilir.

Tablo 6: Granger Nedensellik Analizi (IM)

Dışlanan	Chi-sq	Df	Olasılık
LEMP	78.32563	4	0.0000
LEX	158.4016	4	0.0000
Tüm	207.6498	8	0.0000

Tablo 6’da görüldüğü üzere, ihracat ve istihdamın p-değeri %5’i geçmemektedir. Böylece, boş hipotez reddedilir ve alternatif hipotez kabul edilir. Bu sebeple, ihracat ve istihdam, ithalatın nedeni olduğunu söylenebilir.

Yapılan Vektör Hata Düzeltme (VECM) analizi sonuçlarına göre, istihdam ve ihracat arasında olduğu gibi, ithalat ve istihdam arasında da pozitif bir ilişkin bulunduğu görülmektedir.

4. SONUÇ

Dış ticaret, ekonomik büyümenin ve istihdam artışının temel bir parçasıdır. Dış ticaret ve istihdam arasındaki mevcut ilişkinin analizi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından yapılan teorik ve ampirik araştırmalar sonucunda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bazı araştırmacılar dış ticaret ve istihdam arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirtirken, bazı araştırmacılar dış ticaretin istihdamı hiçbir şekilde etkilemediği tezini savunmuşlardır.

Bu çalışmada, 1991'den 2018'e kadar olan dönemde dış ticaretin Senegal'deki istihdam üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu amaçla, ilk olarak Senegal’de dış ticaret ve istihdam gelişimlerine yönelik bilgiler verilmiştir. Daha sonra literatür taraması sunulmuştur. Dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisini değerlendirmek için, çalışmada ampirik üç değişken kullanmıştır: istihdam, ihracat ve ithalat. Ekonometrik analiz, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) temelinde yapılmıştır.

Değişkenlere ilişkin ADF Birim Kök Testi uygulanmıştır. Birinci fark değerinde durağan oldukları görülmüştür. Johansen Eşbütünleşme analizi uygulanmış değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi bulunmuştur. VECM’e dayalı Granger Nedensellik analizinde uygun gecikme uzunluğu 2 olarak AIC kriterine göre belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre istihdam ile ihracat arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca ithalat ve istihdam arasında da pozitif bir ilişki bulunduğu görülmektedir.

Çalışmanın ampirik sonuçları, Senegal'de ihracat ve ithalatın istihdam üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Bir öneri olarak; üretim kapasitesinin ve ihracat rekabetçiliğinin güçlendirilmesi, entegre ve tutarlı bir küresel strateji gerektirmektedir. İşgücündeki beceri gelişimi, iş büyümesi için önemlidir.

KAYNAKLAR

- Altay, H., ve Yılmaz, A. (2016). Türkiye’de İhracat Artışlarının İstihdam Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 53(616), 76-86.
- Bouhekourte, M., El Hami, N. (2018). Modélisation mathématique à correction d’erreurs de la liquidité du marché boursier. Application : Impact de la structure du marché et du drainage de l’épargne institutionnelle sur le marché des capitaux. ISTE Ltd. London, UK – openscience.fr, 1-6.
- Greenaway, D., Hine, R.C., ve Wright, P. (1999). An Empirical Assessment of the Impact of Trade on Employment in the United Kingdom. *European Journal of Political Economy*, 3(15), 485-500.
- Gülmez, Z. (2019). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman. <https://dosya.kmu.edu.tr/sbe/userfiles/file/tezler/iktisat/zeliha gulmez.pdf>.
- Kadi, M. (2014). L’ouverture Commerciale en Algerie : Quels Effets Sur L’emploi et sur la Valeur Ajoutée. *Revue d’Economie et de Statistique Appliquée*, 2(14), 336-355.
- Kien, T. N., ve Heo, Y. (2009). Impacts Of Trade Liberalization On Employment In Vietnam: A System Generalized Method Of Moments Estimation. *The Developing Economies*, 47(1), 81-103.
- Krugman, P. (1995). Growing World Trade: Causes and Consequences. *Brookings Papers on Economic Activity*, No:1, 327-376.
- Ndiaye, D. (2005). Déterminants du commerce extérieur: cas du Sénégal. Memoire de master. Institut Africain de Développement Economique et de Planification, Dakar. <https://repository.uneca.org/bitstream/handle/10855/42967/b11941844.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Odhuno, F., ve Muniu, J. (2021). Effect of International Trade on Employment Growth of Micro, Small and Medium Enterprises in Papua New Guinea. *National Research Institute*, No: 182, 1-23.
- OECD (1998). Pour L’ouverture Des Marchés. Les avantages de la liberalisation des échanges et de l’investissement. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264262935-fr.pdf?expires=1636630919&id=id&accname=guest&checksum=C4D217F9E468D8FDC988B096A9A2538B>.
- Polat, Ö., Uslu, E.E., ve Aydemir, C. (2011). İmalat Sanayinde Dış Ticaret ve İstihdamın Panel Veri Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 161-171.
- Pryor, F. (1999). The Impact of Foreign Trade on the Employment of Unskilled U.S. Workers: Some New Evidence. *Southern Economic Journal*, 65(3), 472-492.
- Rajesh, R., ve Sasidharan, S. (2015). Impact of Foreign Trade on Employment and Wages in Indian Manufacturing. *South Asia Economic Journal*, 2(16), 209-232.
- Sandalcılar, A., R., ve Yalman, İ., N. (2012). Türkiye’de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 49-65.

- Tuhin, R. (2015). Impact of International Trade on Employment: Evidence From Australian Manufacturing Industries. *Australian Government or the Department of Industry and Sciences*, No:2, 1-29.
- Zaki, C. (2011). On Trade, Employment and Gender: Evidence from Egypt. The 3rd ICITE regional conference on African perspectives on trade and labour market adjustment, employment and gender, and labour market dynamics, Tunis. <http://www.oecd.org/site/tadicite/48722363.pdf>.
- World DataBank World Development Indicators, Commerce Extérieur et Developpement, 2019. <https://www.banquemondiale.org/fr/topic/trade/overview#1>.
- Agence Nationale de la Statistique et de la Demographie (ANSD) (ansd.sn/ressources/rapports/rapp_enes_t4_2018_vf%20REC_Apres%20Obs%20DG%201%202).